

Här är den fjärde och sista delen i artikelserien om Nationella kliniska forskarskolan i odontologi. I artiklarna presenterar deltagarna i forskarskolan själva kortfattat sina projekt. Artikelserien startade i Tandläkartidningen nummer 3/2018.

Översikt av doktorandprojekt,
godkänd för publicering den 4 januari 2018

Oral hälsa bland äldre

Inom tandvården har behandling av orala sjukdomar länge stått i fokus. På senare tid har intresset ökat för faktorer som ger och vidmakthåller hälsa och välbefinnande. Det finns dock begränsad forskning kring sådana salutogena orsaksfaktorer hos äldre. Projektet söker svar på hur denna grupp klarar av att upprätthålla sin orala hälsa och vilka faktorer som gör det möjligt.

Andelen kroniska sjukdomar ökar och för att klara omhändertagandet behöver vården byta fokus från ett sjuk- till ett friskperspektiv. Forskningsprojektet fokuserar på att identifiera de orsaksfaktorer och resurser (situationellt personrelaterade och strukturella samhälleliga) som underlättar för äldre personer att bibehålla en god oral hälsa.

I den första studien, som är en litteraturstudie, beskrivs två teorier: Antonovskys modell om hälsa och bakomliggande faktorer samt Lalondes fyra hälsofält av betydelse för möjlighet att främja hälsa. Med hjälp av dessa teorier har faktorer och personrelaterade och samhälleliga resurser identifierats som har ett starkt samband med frånvaro av sjukdom bland personer som är 60 år och äldre. Genom att kombinera dessa två teorier vid en systematisk genomgång av relevant forskningslitteratur har, vid en djupare analys, påvisats en samstämmighet runt dessa faktorer och resurser, men även de kunskapsluckor som finns på området.

SALUTOGENES

Salutogenes betyder hälsans ursprung. Det är ett perspektiv som fokuserar på hälsa i stället för på sjukdom, men det har haft svårt att få genomslag i det dagliga vårdarbetet. Tonvikten i detta synsätt läggs på hälsobringande faktorer snarare än på riskfaktorer för att utveckla sjukdom. Ett salutogent synsätt ser, i motsättning till det patogena perspekti-

Varför får vissa behålla sina tänder?

vet, främst till förmågan att utveckla och bibehålla hälsa som en central resurs hos individen [1, 2]. För samhället blir det då avgörande att identifiera möjligheter och lösningar för att stärka den enskilda individens resurser i detta avseende.

I mitt första arbete konstaterar jag att det finns kunskapsluckor i litteraturen med inriktning på salutogena faktorer och resurser hos äldre, troligen som ett resultat av att fokus i forskningen traditionellt haft ett patogent perspektiv.

I mitt fortsatta avhandlingsprojekt ligger fokus på hur äldre personer kan upprätthålla sin orala hälsa, vilka orsaksfaktorer och resurser som gör detta möjligt.

FORSKNINGSPROJEKTET

Den första studien av fyra i min doktorsavhandling är en litteraturoversikt i form av en så kallad *integrative review*, som innebär och möjliggör en undersökning av både kvalitativ och kvantitativ forskning [3]. I litteraturoversikten sammanfattas och beskrivs rapporterade salutogena faktorer för oral hälsa bland äldre utifrån ett teoretiskt perspektiv. För att organisera och analysera de identifierade faktorerna och resurserna skapades en analysmodell genom korstabulering av två olika teorier om hälsa och bakomliggande faktorer, Antonovskys salutogena modell och Lalondes hälsofältmodell.

Aaron Antonovsky myntade begreppet *salutogenes* och utvecklade den salutogena modellen för

Författare:

Elena Shmarina, tandhygienist, doktorand, Folk-tandvården Slottsgatan, Oskarshamn; avd för oral diagnostik, Odontologiska fakulteten, Malmö universitet.
E-post: elena.shmarina@mah.se

Handledare:

Björn Axtelius, prof, avd för oral diagnostik, Odontologiska fakulteten, Malmö universitet.

Dan Ericson, prof, avd för cariologi, Odontologiska fakulteten, Malmö universitet.

Sigvard Åkerman, prof, avd för orofacial smärta och käkfunktion, Odontologiska fakulteten, Malmö universitet.

Foto: Heli Vänskä

”När vi har djupare kunskap om vad som genererar hälsa, kan samhällets resurser användas mer effektivt.”

hälsa, där två koncept anses vara grundläggande; generella motståndsrresurser (GMR) och känslan av sammanhang (KASAM). GMR kan vara både interna och externa och inkluderar biologiska, materiella och psykosociala faktorer som hjälper individen att klara av hot och upprätthålla hälsa. Huvudfaktorn inom GMR är den kunskap individen har för att kunna utnyttja sina tillgängliga resurser för att nå och upprätthålla hälsa [1, 2].

Marc Lalonde var sjukvårdsminister i Kanada på 1970-talet. Han publicerade Lalonderapporten, där ett nytt folkhälsoperspektiv introducerades. Rapporten anger fyra hälsofält av betydelse för möjligheten att främja hälsa; människans biologi, miljö, livsstil samt hälso- och sjukvårdens struktur [4]. Miljöns hälsofält har vi för vårt syfte i studien omdefinierat till det samhälleliga, strukturella hälsofältet.

I litteraturöversikten finner vi, genom vår metod med korstabulering, en god samstämmighet mellan teorierna för en rad orsaksfaktorer och resurser relaterade till oral hälsa. Dessutom visade detta metodsätt att de båda teorierna baseras på en liknande förståelse av underliggande mekanismer för samspel mellan olika salutogena faktorer för oral hälsa bland äldre. Att analysera det salutogena fenomenet på en sådan teoretisk nivå belyser hur komplex hälsan är när bakomliggande faktorer och resurser analyseras. Det är viktigt att notera att tillgänglig forskning huvudsakligen är genomförd utifrån ett patogent perspektiv.

Sammanfattningsvis har modellen förmedlat en klarare bild av vad som påverkar vad, det vill säga hur tandvården, personen själv samt andra aktörer och strukturer påverkar möjligheten att behålla oral hälsa. Detta tillvägagångssätt hjälper också till att identifiera kunskapsluckor och relevanta framtida forskningsområden.

Det fortsatta forskningsprojektet utgår från kunskapsluckor och frågeställningar som uppkommit från resultaten i litteraturöversikten. Syftet är, mer konkret, att undersöka salutogena faktorer betydelse för oral hälsa bland personer som är 60 år och äldre från ett redan insamlat epidemiologiskt material från Kalmar län och Region Skåne. I den andra studien används resultaten om kända orsaksfaktorer och resurser samt de identifierade kunskapsluckorna från den första studien, till att selektera bland insamlade data om faktorer och resurser i Kalmar- och Skånematerialen. Dessa kommer att analyseras i relation till kliniska utfallsmått som kvarvarande tänder och DMFT samt tandläkarens riskbedömning av patientens orala hälsa. I de resterande två studierna planerar jag att genomföra intervjuer av patienter i Kalmar län med åtföljande kvalitativ analys. ●

Namn: Elena Shmarina.
Ålder: 44 år.
Familj: Två barn.
Bor i: Oskarshamn.
Arbete: Tandhygienist på Folk tandvården Oskarshamn.
Forskar vid: Malmö universitet.

Varför började du forska?

– Det är både givande och spännande att få bidra till ny kunskap och utveckling som är användbar i vår vardag. Jag tycker om kombinationen av att arbeta kliniskt och att fördjupa mig i ett intressant ämne.

Hur får din forskning betydelse för patienter?

– Jag försöker ta reda på vad som gör det lättare för äldre personer att behålla en god oral hälsa. Förutom sådant som vi redan vet mycket om, som optimal kosthållning och munhygien, handlar det mycket om faktorer som oftast inte har en omedelbar effekt på tandstatus, utan påverkar individens orala hälsa på sikt. När vi har djupare kunskap om vad som genererar hälsa, kan samhällets resurser användas mer effektivt inom hälsofrämjande arbete.

På vilket sätt kommer forskningen få betydelse för dig och din karriär?

– Jag får fördjupa mig i ett intressant ämne, skaffa mig en bredare kunskap och utvecklas. Det kan öppna upp helt nya möjligheter för min karriär.

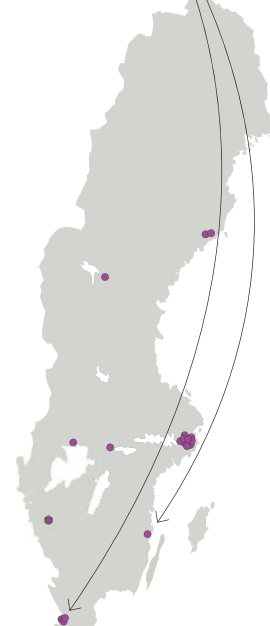
Vad ska du göra när forskarskolan är klar?

– Jag kommer att fortsätta arbeta kliniskt med patienter. Jag kommer också att fortsätta forska som doktorand med hjälp av den kunskap jag har fått genom forskarskolan.

Vilken nytta får du av nätverket du bygger upp genom forskarskolan?

– Att få gå alla kurser med samma gäng öppnar för frågor och diskussioner som annars hade varit svårt att ha. För mig personligen har det varit mycket givande. Nätverket är en positiv resurs som man kan utnyttja i framtida forskningsprojekt.

Janet Suslick

Referenser

1. Antonovsky A. Health, stress and coping. San Francisco: Jossey-Bass, 1979.
2. Antonovsky A. Unraveling the mystery of health. How people manage stress and stay well. San Francisco: Jossey-Bass, 1987.
3. Whittemore R, Knaf K. The integrative review: updated methodology. J Adv Nurs 2005; 52 (5): 546–53.
4. Lalonde M. A new perspective on the health of Canadians. A working document. Ottawa: Government of Canada, 1974.